

December 19, 2019 **ความรับผิดทางละเมิดและการเยียวยาความเสียหายกรณีการกลั่นแกล้งรังแก
ในเด็ก**

TORT LIABILITY AND REMEDIES IN RELATION TO CHILD BULLYING

ภัชชา อัจราจกรียกุล

Patcha Thamrong-ajariyakun

นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : pachth@gmail.com

Graduate Student of Master of Law Program in Private Law,

Faculty of Law, Thammasat University, Email address : pachth@gmail.com

Received : May 13, 2019

Revised : September 5, 2019

Accepted : December 19, 2019

บทคัดย่อ

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กเป็นปัญหาสากลรวมถึงประเทศไทยซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งระยะสั้น และระยะยาวต่อเหยื่อและผู้กลั่นแกล้งรังแก การศึกษาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กของประเทศไทยยังมีไม่มากนัก บทความนี้จึงศึกษาความรับผิดทางละเมิดและการเยียวยาผลกระทบจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก โดยการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการใช้และการตีความกฎหมายกรณีการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กระหว่างกฎหมายของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมนี ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก โดยเฉพาะ ในการวิเคราะห์ความรับผิดทางละเมิดจะพิจารณาเป็นรายกรณีตามข้อเท็จจริง ทำให้การกลั่นแกล้งรังแกบางกรณีไม่เป็นการกระทำโดยละเมิด ผู้กลั่นแกล้งรังแกอาจไม่ต้องรับผิดในความเสียหายอันเป็นผลกระทบจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กโดยเฉพาะการฆ่าตัวตาย อีกทั้งการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมายละเมิดเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอสำหรับคู่กรณี ดังนั้น การใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 จึงอาจเป็นกุญแจสำคัญในการบรรเทาความเสียหายของเด็กที่เกี่ยวข้อง และควรมีกฎหมายบัญญัตินิยามและการป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก เพื่อให้สามารถรับมือปัญหาการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กได้อย่างตรงจุด

คำสำคัญ

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก, ละเมิด, กฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแก

ABSTRACT

Child bullying is a worldwide issue and able to cause both victims and bullies the short - term and long - term effects. In Thailand, there were only a few legal studies about child bullying. This article reviewed tort liability and remedies in relation to child bullying by analyzing and comparing legal application and interpretation on child bullying among Thailand, United State of America, Japan, and Germany. The study revealed that Thailand did not have specific child anti-bullying law. Tort liability needed to be individually examined depending on fact, hence, some bullying act might not be a tort. The bullies might not be in responsible for bullying consequences especially the suicide of victim. Furthermore, tort law remedies alone might not be sufficient for the parties, therefore, Child Protection Act 2003 might be the key to mitigating the injuries of

involved children. Laws should define bullying definition as well as prescribe the measures to prevent bullying among children in order to be able to address child bullying directly.

Keywords

Child bullying, Torts, Anti-bullying law

บทนำ

วัยเด็กเป็นช่วงเวลาสำคัญของการพัฒนาการ ดังนั้น เพื่อสร้างบุคลิกลักษณะเฉพาะตัว การเรียนรู้และเติบโตอย่างเหมาะสม เด็กจึงได้รับการปกป้องคุ้มครองตามกฎหมายและตามความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติของเด็กต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและได้รับการยอมรับจากคนรอบตัว สภาพแวดล้อมที่เด็กเติบโตมา ปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ประกอบกับนิสัยของเด็กและการเรียนรู้ทางสังคมอาจเป็นสาเหตุให้เด็กมีพฤติกรรมการกลั่นแกล้งรังแก หรือ Bullying ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งระยะสั้นและระยะยาวต่อเหยื่อและเด็กที่กลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น เช่น ผลการเรียนรู้ตกต่ำ โรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล และอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตายหรือการก่ออาชญากรรมได้

การกลั่นแกล้งรังแกระหว่างเด็กด้วยกันเกิดขึ้นทั่วโลก รวมถึงในประเทศไทย จากรายงานผลการสำรวจภาวะสุขภาพนักเรียนในประเทศไทย พ.ศ. 2558 โดยองค์การอนามัยโลกร่วมกับกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข สำรวจนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 จำนวน 5,894 คน พบว่ามีนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกในช่วง 30 วันก่อนการสำรวจ 1,621 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 29.3¹

การศึกษาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กของประเทศไทยยังมีไม่มากนัก แต่การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งควรจะได้รับ การเยียวยาตามกฎหมาย ดังนั้น เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ปัญหาการใช้และการตีความกฎหมายต่อกรณีการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก โดยเฉพาะปัญหาความรับผิดและการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก บทความนี้จึงทำการศึกษาคำอธิบายความรับผิดทางละเมิดของเด็กผู้กลั่นแกล้งรังแกและการเยียวยาความเสียหายตามกฎหมาย เพื่อวิเคราะห์การปรับใช้กฎหมายของไทยและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ บทความนี้จะทำการศึกษาคำอธิบายความรับผิดทางละเมิดและการเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกระหว่างเด็กซึ่งเป็นบุคคลที่อายุไม่เกินสิบแปดปีบริบูรณ์และมีได้บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายก่อนหน้านั้น โดยจะทำการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศและศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศที่มีสถิติการกลั่นแกล้งรังแกที่น่าสนใจและกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น และประเทศที่ไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกและมีกฎหมายใกล้เคียงกับประเทศไทยอย่างประเทศเยอรมนี

1. การกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

Bullying ในภาษาไทยอาจถูกเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น การกลั่นแกล้งรังแก การรังแก การข่มเหงรังแก การกลั่นแกล้ง เป็นต้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมก้าวร้าวกระทำขึ้นโดยเจตนาต่อบุคคลอื่นในความสัมพันธ์ที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกันและเกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นซ้ำ²

1.1 ประเภทของการกลั่นแกล้งรังแก

ประเภทของการกลั่นแกล้งรังแกแบ่งได้ตามลักษณะของพฤติกรรม โดยเหยื่ออาจเผชิญกับการกลั่นแกล้งรังแกมากกว่าหนึ่งประเภทในช่วงเวลาที่มีการกลั่นแกล้งรังแกเกิดขึ้น ซึ่งประเภทของการกลั่นแกล้งรังแก ได้แก่³

(1) การกลั่นแกล้งรังแกทางกายภาพ (Physical Bullying) คือ การใช้กำลังทางกายภาพกระทำต่อเหยื่อ ไม่ว่าจะต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของเหยื่อ เช่น การทำร้ายร่างกาย การชอนหรือขโมยทรัพย์สิน การลวนลาม เป็นต้น

¹ WHO, Thailand 2015 Global School-Based Student Health Survey, (Bangkok : World Health Organization, Thailand Country Office, 2017), p.5 - 6.

² Dan Olweus, "Bully/Victim Problems in School : Facts and Intervention," European Journal of Psychology of Education, Vol. 12, No. 4, 495, p.496 (1997).

³ R. Matthew Gladden et al, Bullying Surveillance Among Youths: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0, (Atlanta, GA : National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education, 2014), p.7 and 25.

(2) การกลั่นแกล้งรังแกทางวาจา (Verbal Bullying) คือ การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือเขียนที่ผู้กลั่นแกล้งรังแกกระทำต่อเป้าหมายซึ่งทำให้เป้าหมายเสียหาย เช่น การล้อเลียน การข่มขู่ เป็นต้น

(3) การกลั่นแกล้งรังแกทางความสัมพันธ์ (Relational Bullying) คือ พฤติกรรมของผู้รังแกที่ตั้งใจให้เกิดความเสียหายแก่ชื่อเสียงหรือความสัมพันธ์ของเหยื่อ เช่น กีดกันเหยื่อจากเพื่อน การปล่อยข่าวลือ เป็นต้น

(4) การกลั่นแกล้งรังแกในพื้นที่ไซเบอร์ (Cyber Bullying) พฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกโดยใช้เทคโนโลยี เช่น การข่มขู่คุกคามทางออนไลน์ การเผยแพร่ภาพหรือข้อความที่ทำให้เหยื่อเกิดความอับอาย เป็นต้น

1.2 ผลกระทบจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กมีผลกระทบทั้งต่อตัวเหยื่อและผู้กลั่นแกล้งรังแก ดังนี้

(1) ผลกระทบต่อเหยื่อ

ผลกระทบด้านการศึกษา : การกลั่นแกล้งรังแกทำให้เด็กกลัวที่จะไปโรงเรียน ส่งผลถึงการตั้งสมาธิในห้องเรียน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การขาดเรียน ผลการเรียนตกต่ำ ทำตัวเหลวไหล หรือลาออกจากโรงเรียน⁴

ผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย : การกลั่นแกล้งรังแกอาจทำให้เกิดการบาดเจ็บ หรือผลกระทบในระยะยาว เช่น นอนไม่หลับ โรคกายเหตุจิต และทำให้เกิดอาการแปรปรวนทางร่างกายซึ่งเป็นผลจากความเครียด หรือภาวะอารมณ์ เช่น ความผิดปกติในการนอน โรคกระเพาะ ปวดศีรษะ หัวใจเต้นผิดปกติ และความเจ็บปวดเรื้อรัง⁵

ผลกระทบต่อสุขภาพจิต : ปัญหาทางจิตใจเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นหลังจากถูกกลั่นแกล้งรังแก เด็กอาจมีพฤติกรรมทำร้ายตัวเอง มีพฤติกรรมเสี่ยงและก่ออาชญากรรม เด็กที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกมีความนับถือตัวเองต่ำ รู้สึกอ่อนแอ โดดเดี่ยว มีความเสี่ยงเป็นโรคซึมเศร้า กลุ่มโรควิตกกังวล และอาจรวมถึงอาการทางจิต⁶

การฆ่าตัวตาย : ความเกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแกกระตุ้นความเครียดส่งผลให้รู้สึกไร้อำนาจและสิ้นหวัง เพิ่มความเสี่ยงในการฆ่าตัวตาย เด็กที่เกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแกมีความเสี่ยงฆ่าตัวตายสูงกว่าเด็กอื่น แต่พฤติกรรมเกี่ยวข้องกับการฆ่าตัวตายนั้นซับซ้อน ไม่ค่อยเกิดจากเหตุเพียงเหตุเดียว⁷

การยิงในโรงเรียน : ศูนย์วิเคราะห์อาชญากรรมรุนแรงแห่งชาติ สำนักงานสอบสวนกลางสหรัฐอเมริกา ระบุว่าร้อยละ 75 ของผู้ก่อเหตุรู้สึกว่าการถูกกลั่นแกล้งรังแก ถูกข่มเหง หรือถูกข่มขู่จากผู้อื่น⁸

(2) ผลกระทบต่อผู้กลั่นแกล้งรังแก

เด็กผู้กลั่นแกล้งรังแกมีความก้าวร้าวและมีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้ความรุนแรง มีความเสี่ยงก่ออาชญากรรม โดยเด็กชายที่รังแกผู้อื่นพบถูกตัดสินว่ามีความผิดอาญาอย่างน้อยหนึ่งคดีในอายุ 24 ปี⁹ ผู้กลั่นแกล้งรังแกมีแนวโน้มโรคจิต สนับสนุนความแข็งแรง มีปัญหาความประพฤติ ลักษณะบุคลิกต่อต้านสังคม ไวต่อแรงกดดัน วิตกกังวล และ

⁴ UNESCO, "School Violence and Bullying : Global Status Report," Retrieved on February 18, 2018, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf>, p.27

⁵ Committee on the Biological and Psychosocial Effects of Peer Victimization : Lessons for Bullying Prevention et al, Preventing Bullying Through Science, Policy, and Practice, ed. Rivara F and Le Menestrel S, (Washington (DC): National Academies Press (US), 2016), p.114 - 115.

⁶ *Ibid*, p.125 - 130.

⁷ National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention, "The Relationship Between Bullying and Suicide : What We Know and What it Means for Schools," CDC, Retrieved on April 16, 2018, from <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/bullying-suicide-translation-final-a.pdf>, p.2 - 3.

⁸ National Center for the Analysis of Violent Crime, Federal Bureau of Investigation, United States, "School Shooter : A Quick Reference Guide," Retrieved on April 30, 2018, from <https://www.hsd.org/?view&did=727626>

⁹ Dan Olweus, *supra note 2*, p.500 - 501.

ซีเมสตรา¹⁰ มีความเสี่ยงฆ่าตัวตายสูงกว่าเด็กทั่วไป¹¹ และร้อยละ 54 ของผู้ก่อเหตุยิงในโรงเรียนเคยคุกคาม ช่มชู้ หรือทำร้ายผู้อื่น¹²

2. กฎหมายระหว่างประเทศ

การกลั่นแกล้งรังแกเกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลก เด็กนักเรียนอายุระหว่าง 13 - 15 ปี ประมาณ 130 ล้านคนทั่วโลก เคยถูกกลั่นแกล้งรังแก¹³ การกลั่นแกล้งรังแกจึงได้รับความสนใจทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือและกรอบบรรทัดฐานที่จะปกป้องเด็ก ต่อต้านการใช้ความรุนแรงและการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก สิทธิซึ่งต้องได้รับการคุ้มครองนั้นได้รับรับรองไว้ในตราสารระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (International Bill of Human Rights) ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งยังรับรองไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ด้วย¹⁴

2.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นความเข้าใจร่วมกันเรื่องสิทธิที่รัฐภาคีได้ให้คำมั่นที่จะเคารพและปฏิบัติตาม¹⁵ ได้รับรองสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลต้องไม่ถูกกระทำการอันไร้มนุษยธรรมย่ำยีศักดิ์ศรี ได้รับความคุ้มครองและเยียวยาตามกฎหมาย มีสิทธิในความเป็นส่วนตัว มีเสรีภาพในความเห็นและการแสดงออก สิทธิได้รับการศึกษา การกลั่นแกล้งรังแกที่เป็นการเลือกปฏิบัติ รุกรานสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เช่น บังคับให้ผู้อื่นกินขยะ ทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน ล้วนเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนรับรองไว้

2.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR)

ICCPR ให้การคุ้มครองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของบุคคล รัฐภาคีจะต้องเคารพและประกันสิทธิ เสรีภาพทั้งหลายที่กติกานี้รับรองโดยไม่แบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติ บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพจะต้องได้รับการเยียวยา การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต เสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย และเด็กย่อมได้รับความคุ้มครองตามมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นจากครอบครัว สังคม และรัฐ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ

2.3 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR)

ICESCR รับรองสิทธิทางการศึกษาที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาบุคลิกลักษณะของมนุษย์และความสำนึกในศักดิ์ศรีของตน และต้องเพิ่มพูนการเคารพในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ความอดกลั้นและมิตรภาพระหว่างชาติ และกลุ่มเชื้อชาติ ชน

¹⁰ Susan M. Swearer and Shelley Hymel, "Understanding the Psychology of Bullying : Moving Toward a Social-Ecological Diathesis–Stress Model," *American Psychologist*, Vol. 70, No. 4, 344, (May–June 2015), p.345.

¹¹ National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention, *supra note* 7, p.2 - 3.

¹² Peter Langman, "Statistics on Bullying and School Shootings," Retrieved on February 18, 2018, from https://schoolshooters.info/sites/default/files/bullying_school_shootings_1.1.pdf, p.2

¹³ UNICEF, "Peer Violence," Retrieved on June 7, 2018, from <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/peer-violence/>

¹⁴ UNESCO, "Decisions Adopted by the Executive Board at Its 201st Session 201 EX/Decisions," Executive Board 201st session Paris, 19 April – 5 May 2017, (Paris : 5 June 2017), Retrieved on June 8, 2018, from <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002489/248900e.pdf>, p.44 – 46

¹⁵ Nihal Jayawickrama, *The Judicial Application of Human Rights Law : National, Regional and International Jurisprudence*, 2nd edition (Cambridge : Cambridge University Press : 2017), p.27 – 30.

กลุ่มน้อยหรือกลุ่มศาสนาที่ต่างไป การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กสร้างความขัดแย้งและเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง เคารพศักดิ์ศรี และการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งขัดต่อสิทธิทางการศึกษาที่ ICESCR รับรอง

2.4 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC)

รัฐจะต้องรับรองและจัดการเพื่อประโยชน์ของเด็กโดยไม่เลือกปฏิบัติ รัฐต้องประกันสิทธิของเด็ก คุ่มครองเด็กทั้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย ความคิดเห็น การแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิที่จะได้รับการศึกษาซึ่งมุ่งพัฒนาบุคลิกลักษณะ ความสามารถทางด้านร่างกายและจิตใจ พัฒนาความเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และเตรียมเด็กให้มีความรับผิดชอบในสังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความเข้าใจกัน สันติภาพ ความอดกลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมิตรภาพในหมู่มวลมนุษย์ ขณะที่พฤติกรรมการกลั่นแกล้งรังแกขัดต่อสิทธิของเด็กและขัดต่อการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ขัดขวางพัฒนาการทางร่างกายจิตใจที่รัฐมีหน้าที่จะต้องรับรองคุ้มครองให้

ไม่ว่าการกลั่นแกล้งรังแกนั้นจะเป็นการเลือกปฏิบัติหรือไม่ ก็เป็นการรุกรานทำลายสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิที่บุคคลจะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจของเด็กอย่างเหมาะสม ซึ่งสิทธิเสรีภาพทั้งหลายนี้ได้รับการรับรองตามกฎหมายระหว่างประเทศเป็นพันธกรณีที่รัฐภาคีจะต้องให้การรับรองคุ้มครอง

3. กฎหมายต่างประเทศ

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

สถิติการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กอายุ 12 - 18 ปีของประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 2005 จนถึง ค.ศ. 2011 มีเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกร้อยละ 27.8 - 31.7 จนกระทั่งปี ค.ศ. 2013 สถิติลดลงเหลือเพียงร้อยละ 21.5 และ ค.ศ. 2015 มีเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกร้อยละ 20.8¹⁶

(1) กฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

กฎหมายรัฐบาลกลางของสหรัฐอเมริกาไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกโดยตรง แต่มีกฎหมายรับรองคุ้มครองการถูกคุกคามโดยเลือกปฏิบัติเนื่องจากเชื้อชาติ สัญชาติ สีผิว เพศ ความพิการ หรือศาสนา¹⁷

กฎหมายที่มีบทบาทรับมือกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กคือกฎหมายระดับมลรัฐ แต่ละมลรัฐมีกฎหมายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กแตกต่างกันไปทั้งการกำหนดพฤติกรรมที่เป็นการกลั่นแกล้งรังแก การป้องกันมาตรการรับมือและจัดการปัญหา ซึ่งโดยทั่วไปกฎหมายจะนิยามการกลั่นแกล้งรังแก หลายมลรัฐระบุลักษณะเฉพาะของนักเรียนที่มักตกเป็นเป้าหมาย รวมถึงให้แนวทางแก่เจ้าหน้าที่โรงเรียนในการจัดการปัญหาการกลั่นแกล้งรังแก เช่น มลรัฐแอริโซนาให้ทุกเขตการศึกษาพัฒนานโยบายและกระบวนการเพื่อห้ามการกลั่นแกล้งรังแกและให้บังคับใช้การห้ามนั้นโดยให้แต่ละเขตการศึกษานิยามการกระทำเฉพาะที่เป็นการกลั่นแกล้งรังแกเอง มลรัฐแคลิฟอร์เนียรณิยามการกลั่นแกล้งรังแกว่าการกระทำทางกายภาพ หรือวาทกรรมถึงการสื่อสารโดยการเขียน ซึ่งอาจทำให้เกิดความกลัว ความทุกข์ใจ หรือรบกวนการเรียนของเหยื่อ¹⁸ นอกจากนี้บางมลรัฐยังออกกฎหมายอาญาต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกด้วยแม้ว่าในประมวลการศึกษาจะมีบัญญัติต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกอยู่แล้ว¹⁹

¹⁶ Thomas D. Snyder, Cristobal de Brey, and Sally A. Dillow, *Digest of Education Statistics 2016*, (Washington, DC : National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education, 2018), p.320 - 322.

¹⁷ Stopbullying.gov, "Federal Laws," Retrieved on June 6, 2018, from <https://www.stopbullying.gov/laws/federal/index.html>

¹⁸ FindLaw, "Specific State Laws Against Bullying," Retrieved on June 6, 2018, from <https://education.findlaw.com/student-conduct-and-discipline/specific-state-laws-against-bullying.html>

¹⁹ Tracy Tefertiller, "Out of the Principal's Office and Into the Courtroom : How Should California Approach Criminal Remedies for School Bullying," *Berkeley Journal of Criminal Law*, Vol. 16, No. 1, (2011), p.194.

(2) ความรับผิดทางละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ความรับผิดทางละเมิดขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงของแต่ละกรณี เหตุือสามารถเรียกร้องตามกฎหมายละเมิดของมลรัฐ โดยข้อเรียกร้อง Assault เกิดขึ้นถ้าการกลั่นแกล้งรังแกถึงขั้นมีภัยคุกคามทางกาย และหลายครั้งการกลั่นแกล้งรังแกไม่ได้หยุดอยู่ที่ภัยคุกคาม แต่เป็น Battery การสัมผัสโดยเจตนาที่เหยื่อทำให้เสียหาย นอกจากนี้เหยื่ออาจฟ้องในข้อเรียกร้อง Intentional Infliction of Emotional Distress หรือการจงใจก่อให้เกิดความทุกข์ทางอารมณ์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เป็นการกระทำที่อุกอาจ มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล และก่อให้เกิดความทุกข์ทางอารมณ์อย่างหนัก²⁰

กรณีที่มีการกระทำต่อเสรีภาพเหยื่ออาจฟ้อง False Imprisonment การกักขังโดยมิชอบหรือการกักขังหน่วงเหนี่ยว ครอบคลุมเสรีภาพของบุคคลโดยการกักขังผู้อื่นในพื้นที่หนึ่ง และหากมีการกระทำต่อทรัพย์สินอาจเป็นกรณี Trespass to Chattels ซึ่งเป็นการรบกวนการใช้ทรัพย์สิน หรือ Conversion กรณีแย่งการครอบครองทรัพย์สิน คือ ใช้ทรัพย์สินของผู้อื่นเหมือนเป็นของตน²¹

การกลั่นแกล้งรังแกอาจเป็นการหมิ่นประมาทได้ถ้าเป็นการแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อบุคคลที่สามโดยไม่มีสิทธิและทำลายชื่อเสียงของบุคคลอื่นทำให้ผู้อื่นมองเขาไม่ดีหรือกีดกันบุคคลที่สามไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับผู้นั้น หรือหากมีการเปิดเผยข้อเท็จจริงส่วนตัวต่อสาธารณะก็ทำให้เกิดข้อเรียกร้อง Public Disclosure of Private Facts ข้อเท็จจริงส่วนตัวของบุคคลต้องไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะโดยไม่ได้รับความยินยอม²²

การฆ่าตัวตายในสหรัฐอเมริกาบางมลรัฐสามารถเรียกร้อง Wrongful Death ได้เฉพาะกับการกระทำจงใจให้เกิดความเสียหายและความเสียหายทำให้เกิดการฆ่าตัวตาย กล่าวคือ ผู้กระทำจงใจทำให้เกิดความทุกข์ทางกายหรือจิตใจต่อผู้ตาย และความทุกข์ทางกายหรือจิตใจนั้นต้องรุนแรง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตาย²³

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กนั้นผู้กระทำเป็นผู้เยาว์ การเป็นผู้เยาว์ไม่เพียงพอที่จะกำหนดเป็นข้อกฎหมายว่าเด็กขาดเจตนาจำเป็นในการทำละเมิดจึงไม่มีการกำหนดอายุที่เด็กจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับผิดจากการละเมิดโดยจงใจตามกฎหมาย แต่อายุขั้นต่ำในการพิจารณาว่าจงใจหรือไม่อาจพิสูจน์ได้ เช่น เด็กอายุ 5 เดือนยอมเป็นไปไม่ได้ที่จะจงใจทำละเมิด ในบางมลรัฐถือว่าเด็กอายุไม่เกิน 7 ปีสันนิษฐานแนชต์ว่าไม่สามารถมีจงใจทำละเมิด และบางมลรัฐถือว่าเด็กอายุไม่เกิน 7 ปีไม่อาจทำละเมิดได้เลย²⁴

(3) การเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีการกลั่นแกล้งรังแกต่อศาลเพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้โดยอาจเป็นค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ เช่น ค่ารักษาพยาบาล และค่าสินไหมทดแทนความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน เช่น ความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน หรือในบางคดีอาจขอคำสั่งศาล (Injunction) ให้บุคคลกระทำ หรือหยุดกระทำการบางอย่างได้²⁵

การฟ้องร้องเพื่อเยียวยาความเสียหายทางแพ่งมีค่าใช้จ่ายสูงและเสียเวลามาก ขณะที่เด็กต้องการการสนับสนุนอย่างทันทั่วทั้งที่และหยุดการคุกคามอย่างรวดเร็ว และเมื่อผู้กระทำเป็นเด็ก ความหวังจะได้ค่าเสียหายก็น้อย เพราะเด็กคงไม่สามารถจ่ายค่าเสียหายได้ การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนทางละเมิดจึงไม่เหมาะสมกับความต้องการ

²⁰ Jessica Brookshire, "Civil Liability for Bullying : How Federal Statutes and State Tort Law Can Protect Our Children," *Cumberland Law Review*, Vol. 45, No. 2, (2015), p.364 - 365

²¹ Beau Baez III, *Tort Law in the USA*, (AH Alphen aan den Rijn, The Netherlands : Kluwer Law International, c2010), p.79 - 82.

²² *Ibid*, pp.66 - 67 and 74.

²³ Tate v. Canonica, 180 Cal.App. 2d 898, 5 Cal. Rptr. 28 (1960)

²⁴ Beau Baez III, *supra note* 21, p.51 - 52.

²⁵ *Ibid*, p.155 - 157 and 170.

ในทันทีของเหยื่อ และไม่ได้ผลในการยับยั้งเด็กที่กลั่นแกล้งรังแก²⁶ กรณีที่เหยื่อฆ่าตัวตาย ครอบครัวของเหยื่ออาจฟ้องร้องเพื่อให้ผู้กระทำรับผิดทางละเมิด Wrongful Death แต่การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ และผลเป็นเรื่องยาก และในกระบวนการพิจารณาคดีจะมีคำถามที่ไม่ค่อยน่าสบายใจเกี่ยวกับสุขภาพจิตของเหยื่อ และความสามารถในการเลี้ยงดูของครอบครัว²⁷

การฟ้องโรงเรียนจึงเป็นทางออกหนึ่ง เพราะโรงเรียนมีหน้าที่โดยทั่วไปที่ต้องควบคุมดูแลเด็ก หากไม่สามารถปกป้องนักเรียนจากความเสียหายที่คาดเห็นได้โรงเรียนก็อาจมีความรับผิดชอบ โดยอาจฟ้องให้โรงเรียนรับผิดชอบทางละเมิดจากการประมาทเลินเล่อในการควบคุมดูแลเด็ก ปล่อยให้มีการกลั่นแกล้งรังแกเกิดขึ้น ไม่ชัดเจนหรือจัดการการกลั่นแกล้งรังแก ละเลยไม่มีนโยบายรับมือการกลั่นแกล้งรังแก และโรงเรียนเอกชนอาจถูกฟ้องผิดสัญญาได้ด้วยถ้ามีนโยบายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกแล้วไม่สามารถทำตามได้ กรณีการกระทำเป็นการคุกคามเด็กที่ได้รับการปกป้องทางกฎหมายจากการเลือกปฏิบัติโรงเรียนก็มีความรับผิดชอบตามกฎหมายรัฐบาลกลางหรือรัฐธรรมนูญได้ด้วย²⁸ เช่น มลรัฐอินดีแอนา คดี McCoy v. South Madison Community Schools²⁹ เพื่อนร่วมชั้นตัดต่อรูปภาพของโจทก์ส่งการเชิญชวนทางเพศขณะที่เธอเป็นนักเรียนมัธยมปลายปี 1 ใสในใบปลิวติดที่โถงทางเดินและห้องน้ำของโรงเรียนโดยมีเบอร์โทรศัพท์ของโจทก์ด้วย โจทก์ฟ้องว่าโรงเรียนประมาทตามกฎหมายละเมิดของมลรัฐ ถูกขุ่นตันตัดสินให้ค่าสินไหมทดแทนโจทก์ 50,000 ดอลลาร์สหรัฐ

3.2 ประเทศญี่ปุ่น

การกลั่นแกล้งรังแก หรือ いじめ (ijime) เป็นปัญหาใหญ่ที่ได้รับความสนใจ จากการสำรวจในปี ค.ศ. 2017 ของกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (MEXT) พบว่า มีการกลั่นแกล้งรังแกที่ทราบในโรงเรียนเป็นจำนวนที่สูงที่สุดเท่าที่มีมา³⁰ คือ สูงถึง 414,378 กรณี³¹

(1) กฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ค.ศ. 2013 ประเทศญี่ปุ่นออกกฎหมายส่งเสริมมาตรการเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งรังแก³² นิยาม “การกลั่นแกล้งรังแก” ว่าหมายถึง การกระทำที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายหรือทางจิตใจ (รวมถึงการกระทำผ่านทางอินเทอร์เน็ต) ต่อเด็กคนหนึ่งโดยเด็กอีกคนที่มีความสัมพันธ์บางอย่างต่อกัน และเด็กผู้ถูกระทำรู้สึกเจ็บปวดทรมานร่างกายหรือจิตใจ

²⁶ Julia Davis, “Legal Responses to Cyberbullying by Children: Old Law or New?,” *UniSA Student Law Review*, Vol. 1, (2015), p.57.

²⁷ “Can a Mother Sue Her Daughter’s Bullies for Wrongful Death?,” *Steinger, Iscoe & Greene*, Retrieved on June 6, 2018, from <https://www.injurylawyers.com/blog/can-a-mother-sue-her-daughters-bullies-for-wrongful-death/>

²⁸ Jessica Brookshire, *supra note 20*, see also Michael Farhi, “Bullying Laws and Private Schools,” Retrieved on February 26, 2019, from <https://www.katesnussman.com/blog/2015/11/bullying-laws-and-private-schools.shtml>, p.359 – 364.

²⁹ McCoy v. South Madison Community Schools (Madison Cnty. Cir. Ct. 2013)

³⁰ “Japan steps up efforts to detect bullying in schools as cases reach record high,” *The Straits Times* (October 29, 2018), Retrieved on February 20, 2019, from <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/bullying-cases-reach-record-high-in-japan-education-ministry-says>

³¹ MEXT, “平成²⁹年度 児童生徒の問題行動・不登校等生徒指導上の諸課題に関する調査結果について (その1) Survey results about various issues in student instruction such as problem behavior, school refusal, etc. 2017,” (October, 2018), p.1, Retrieved on February 21, 2019, from http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/30/10/_icsFiles/afieldfile/2018/10/25/1410392_1.pdf

³² MEXT, “いじめ防止対策推進法 [Act for Promotion of Measures to Prevent Bullying],” Retrieved on February 21, 2019, from http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/seitoshidou/1406848.htm

กฎหมายบัญญัติชัดเจนห้ามมิให้เด็กทำการกลั่นแกล้งรังแก กำหนดให้มโนนโยบายมาตรการป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกระดับประเทศ ท้องถิ่น และโรงเรียน โรงเรียนต้องมีนโยบายรับมือและป้องกันการกลั่นแกล้งรังแก โรงเรียนครู และเจ้าหน้าที่ ต้องตรวจพบการกลั่นแกล้งรังแกตั้งแต่ต้นและต้องจัดการเมื่อพบว่าเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกอย่างเหมาะสมทันที

โรงเรียนต้องทำการสำรวจเด็กเป็นระยะ มีระบบให้คำปรึกษา ระดับประเทศและท้องถิ่นต้องจัดตั้งระบบการรายงานและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแก มีการตรวจสอบหรือสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกอย่างรวดเร็ว หากครูใหญ่และครูเห็นว่าจำเป็นก็สามารถลงโทษทางวินัยเด็กที่รังแกคนอื่น ได้จนถึงขั้นพักการเรียน

(2) ความรับผิดชอบทางละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 709 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือประโยชน์ของผู้อื่นที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย บุคคลนั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่เกิดขึ้น”³³ เป็นหลักทั่วไปของกฎหมายละเมิด โจทก์มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ว่า จำเลยหรือผู้ทำละเมิดกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ละเมิดสิทธิหรือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองของบุคคลอื่นหรือการกระทำของจำเลยมิชอบด้วยกฎหมาย มีความเสียหายเกิดขึ้นแก่โจทก์ และมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล³⁴

กรณีผู้เยาว์ทำละเมิดบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 712 หากผู้เยาว์ไม่มีความสามารถทางสติปัญญาเพียงพอที่จะเข้าใจความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ผู้เยาว์ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น กฎหมายไม่ได้บัญญัติอายุขั้นต่ำที่อาจมีละเมิดแต่ให้พิจารณาความสามารถทางสติปัญญา ดังนั้น หากผู้เยาว์มีความสามารถทางสติปัญญาเพียงพอก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน

กรณีการฆ่าตัวตาย ศาลเคยตัดสินว่าการฆ่าตัวตายของเด็กมีสาเหตุจากการกลั่นแกล้งรังแกและให้เพื่อนร่วมชั้นที่รังแกรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน³⁵

(3) การเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

การชดเชยเบื้องต้นในกฎหมายละเมิดคือค่าเสียหายเพื่อทำให้ผู้เสียหายกลับสู่สภาพเดิมโดยการชดเชยความเสียหายจากการทำละเมิด ศาลไม่รับเรื่องค่าสินไหมทดแทนเชิงลงโทษ แต่ศาลจะพิจารณาความชั่วร้ายของการกระทำของผู้ทำละเมิดเป็นปัจจัยหนึ่งในการประเมินความเจ็บปวดและความเสียหาย ค่าสินไหมทดแทนที่โจทก์เรียกร้องอาจเป็นค่าสินไหมทดแทนที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล หรือค่าสินไหมทดแทนที่ไม่เป็นตัวเงินหรือค่าเสียหายเนื่องจากความเจ็บปวดทรมานก็ได้³⁶ กรณีความเสียหายต่อชื่อเสียงเมื่อผู้เสียหายร้องขอ ศาลจะสั่งให้บุคคลที่หมิ่นประมาทผู้อื่นจัดการตามสมควรเพื่อทำให้ชื่อเสียงของผู้เสียหายกลับคืนดีแทนหรือเพิ่มขึ้นจากการใช้ค่าเสียหายก็ได้³⁷ ในบางคดีผู้เสียหายคดีละเมิดสามารถร้องขอคำสั่งศาล (Injunction) ได้³⁸

³³ Japan Civil Code Article 709 “A person who has intentionally or negligently infringed any right of others, or legally protected interest of others, shall be liable to compensate any damages resulting in consequence.”

³⁴ Eri Osaka, “Reevaluating the Role of the Tort Liability System in Japan,” *Arizona Journal of International & Comparative Law*, Vol. 26, No. 2, p.394 (2009).

³⁵ Tomoe Ishikawa, “Court Orders Bullies to Pay Family of Boy Who Killed Self,” *The Asahi Shimbun* (February 20, 2019), Retrieved on February 21, 2019, from <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201902200038.html>

³⁶ Eri Osaka, *supra note* 34, p.395 - 396.

³⁷ Japan Civil Code Article 723 “The court may, at the request of the victim, order a person who defamed others, to effect appropriate measures to restore the reputation of the victim in lieu of, or in addition to, damages,”

³⁸ Eri Osaka, *supra note* 34, p.397.

การฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กสามารถฟ้องร้องเด็กผู้กลั่นแกล้งรังแก บิดามารดา และสามารถฟ้องโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโรงเรียนได้ เช่น

คดีเรียกร้อยค่าสินไหมทดแทนกรณีเด็กที่ถูกรังแกมีความผิดปกติทางจิตใจภายหลังภัยอันตราย (PTSD) ครอบครัวของเด็กผู้เสียหายฟ้องเรียกร้อยค่าสินไหมทดแทนจากผู้ปกครองของเด็ก 9 คนในโรงเรียน และเมือง Kaga เนื่องจากล้มเหลวในการชดเชวงากรกลั่นแกล้งรังแก ศาลพิพากษาให้ครอบครัวของเด็กหญิงได้รับค่าสินไหมทดแทนจำนวน 7.03 ล้านเยน³⁹

คดีเด็กชายชั้นมัธยมต้นปีที่ 2 ในเมือง Otsu ช้ำตัวตาย บิดามารดาของเด็กชายฟ้องเรียกร้อยค่าเสียหายจากอดีตเพื่อนร่วมชั้น 3 คนและผู้ปกครอง และฟ้องเมือง Otsu ต่อมาเมือง Otsu ตกลงประนีประนอมยอมความและจ่ายค่าเสียหาย 13 ล้านเยน คดีนี้ศาลชี้ว่าการฆ่าตัวตายของเด็กชายเกิดจากการกลั่นแกล้งรังแกของเพื่อนร่วมชั้น สามารถคาดได้ว่าบุคคลที่มีสภาพจิตใจเช่นนี้จะฆ่าตัวตาย ศาลสั่งให้อดีตเพื่อนร่วมชั้น 2 คนของเด็กชายที่ฆ่าตัวตายจ่ายค่าสินไหมทดแทนรวมประมาณ 37.5 ล้านเยน⁴⁰

บาดแผลทางจิตใจที่เกิดจากการกลั่นแกล้งรังแกนั้นร้ายแรง ผลกระทบบางอย่างมีอาจแก้ไขได้ ไม่ใช่สิ่งที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยเงิน การฟ้องร้องคดีกลั่นแกล้งรังแกเป็นเรื่องยาก ในกรณีที่เป็นการฆ่าตัวตายจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าการฆ่าตัวตายของเด็กเป็นผลโดยตรงจากการกลั่นแกล้งรังแก เนื่องจากเหยื่อที่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้นั้นฆ่าตัวตายแล้ว การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลจึงยากมาก หลายกรณีค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับนั้นไม่เพียงพอชดเชยบาดแผลทางจิตใจของเด็กที่เจ็บปวดอย่างมาก⁴¹

3.3 ประเทศเยอรมนี

การกลั่นแกล้งรังแก หรือ Mobbing ในเด็กของประเทศเยอรมนีจากผลการสำรวจพฤติกรรมสุขภาพในเด็กวัยเรียน ปี ค.ศ. 2013/2014 พบสถิติเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกที่โรงเรียนอย่างน้อย 1 ครั้งในสองสามเดือนที่ผ่านมา เด็กอายุ 11 ถูกกลั่นแกล้งรังแกร้อยละ 25 เด็กอายุ 13 ถูกกลั่นแกล้งรังแกร้อยละ 26 และเด็กอายุ 15 ถูกกลั่นแกล้งรังแกร้อยละ 19⁴² ขณะที่ผลการสำรวจสุขภาพของนักเรียนในปี ค.ศ. 2015 ของโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ (PISA) โดยองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) สำรวจนักเรียนอายุ 15 ปี ในประเทศเยอรมนีพบว่า มีนักเรียนที่แจ้งว่าถูกกลั่นแกล้งรังแกอย่างน้อยสองสามครั้งต่อเดือนร้อยละ 15.7⁴³

(1) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ประเทศเยอรมนีไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กโดยเฉพาะ แต่รัฐธรรมนูญของประเทศเยอรมนีรับรองสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเอาไว้ เช่น สิทธิในบุคลิกลักษณะ (Right of personality) ตาม Article 2 Abs.1 เป็นสิทธิที่บุคคลทุกคนสามารถพัฒนาบุคลิกลักษณะของตนเองและได้รับความเคารพในฐานะมนุษย์ซึ่งมีเอกลักษณ์⁴⁴ ห้ามเลือกปฏิบัติต่อบุคคลตาม Article 3 Abs.3 มิให้เลือกปฏิบัติเพราะเพศ บิดามารดา เชื้อชาติ ภาษา ภูมิภาค ที่มา ความเชื่อ ศาสนา ความเห็นทางการเมือง หรือความพิการของบุคคล

(2) ความรับผิดชอบละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

³⁹ “Courts Forced to Intervene in Japan's Bullying Crisis,” *DW* (November 15, 2012), Retrieved on February 23, 2019, from <https://www.dw.com/en/courts-forced-to-intervene-in-japans-bullying-crisis/a-16381455>

⁴⁰ Tomoe Ishikawa, *supra note 35*.

⁴¹ Stop bullying! Navi, “*裁判例紹介* (Precedent Case Introduction),” Retrieved on February 25, 2019, from <https://stopijime.jp/precedent.html>

⁴² Jo Inchley et al (ed.), *Growing Up Unequal : Gender and Socioeconomic Differences in Young People's Health and Well-being*, (Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2016), p.271 - 275.

⁴³ OECD, *PISA 2015 Results (Volume III) : Students' Well-Being*, (Paris : OECD, 2017), p.17.

⁴⁴ Philipp S. Fischinger, ““Mobbing”: the German Law of Bullying,” *Comparative Labor Law and Policy Journal*, Vol. 32, No. 1, (2010), p.157 - 158

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 823 วรรคแรก บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายให้บุคคลอื่นเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลอื่น ผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่อีกฝ่ายเพื่อความเสียหายนั้น”⁴⁵ เป็นหลักทั่วไปของกฎหมายละเมิด โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้ทำละเมิดกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเว้นแต่ในกรณีความรับผิดโดยไม่ต้องมีความผิด ทำให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามมาตรา 823 ซึ่งเป็นสิทธิเด็ดขาด การกระทำนั้นต้องเป็นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล⁴⁶

ความเจ็บป่วยทางจิตที่ได้รับการยอมรับทางแพทยศาสตร์เยอรมันเห็นว่าเป็นความเสียหายต่ออนามัย แต่หากเป็นเพียงความหวาดกลัว ความวอดร้าว ความทุกข์ หรือความเศร้าโศกนั้นไม่เพียงพอ⁴⁷ โดยศาลสูงของเยอรมนีได้รับรองสิทธิของบุคคลต่อบุคลิกลักษณะของเขาเป็นสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดด้วย⁴⁸

มาตรา 824 ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันบัญญัติเกี่ยวกับการทำให้ความน่าเชื่อถือของบุคคลอื่นเสียหาย กรณีบุคคลกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายข้อความอันเป็นเท็จทำให้ความน่าเชื่อถือของบุคคลอื่นเสียหาย หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือความเจริญก้าวหน้า ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

การกลั่นแกล้งรังแกโดยผู้เยาว์ที่เป็นละเมิดประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันได้กำหนดอายุขั้นต่ำของบุคคลที่อาจรับผิดชอบได้ ในมาตรา 823 บุคคลที่อายุไม่ถึง 7 ปี ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่ก่อขึ้นต่อบุคคลอื่น บุคคลที่อายุกว่า 7 ปี แต่ไม่ถึง 10 ปี ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายจากอุบัติเหตุยานพาหนะเดินด้วยเครื่องจักร ยานพาหนะทางรางหรือสายเคเบิล เว้นแต่บุคคลนั้นก่อให้เกิดความเสียหายโดยจงใจ และบุคคลที่อายุไม่ถึง 18 ปี ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่ตนก่อให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นหากขณะก่อความเสียหายนั้นไม่มีความรู้สึกผิดชอบ

ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลกรณีการฆ่าตัวตายของผู้เสียหาย ประเทศเยอรมนีเห็นว่าการฆ่าตัวตายของผู้เสียหายไม่ใช่เหตุเหมาะสม ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบ⁴⁹

(3) การเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกฎหมายละเมิด ผู้ทำละเมิดต้องทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สภาพเดิม ค่าเสียหายเพื่อความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินนั้นไม่ต้องชดใช้เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติ ซึ่งกรณีความเสียหายต่อร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือการกำหนดเพศของตน สามารถเรียกค่าเสียหายเพื่อความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงินได้ และแม้จะไม่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน ศาลเยอรมันและนักวิชาการก็ยอมรับให้ผู้เสียหายเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากความเจ็บปวดทรมานกรณีละเมิดสิทธิในบุคลิกลักษณะได้ และผู้เสียหายสามารถขอให้ศาลมีคำสั่ง (Injunction) มีการละเมิดต่อสิทธิของโจทก์หรือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง กรณีมีภัยคุกคามที่เกิดขึ้นจริง และใกล้จะถึง⁵⁰

⁴⁵ BGB Section 823 “(1) A person who, intentionally or negligently, unlawfully injures the life, body, health, freedom, property or another right of another person is liable to make compensation to the other party for the damage arising from this.”

⁴⁶ Gerhard Robbers, *An Introduction to German Law*, 6th edition (Baden-Baden, Germany : Nomos Verlagsgesellschaft, 2017), p.188 – 189, see also Gerald Spindler and Oliver Rieckers, *infra note* 48, p.53.

⁴⁷ Law Commission, “Law Commission Consultation Paper no. 137 : Common and Public Law Liability for Psychiatric Illness,” Retrieved on March 6, 2019, from <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2015/04/cp137.pdf>, p.118.

⁴⁸ Gerald Spindler and Oliver Rieckers, *Tort Law in Germany*, (AH Alphen aan den Rijn, The Netherlands : Kluwer Law International, c2011), p.42.

⁴⁹ Marta Infantino and Eleni Zervogianni, “Summary and Survey of the Result,” in *Causation in European Tort Law*, ed. Marta Infantino and Eleni Zervogianni, (Cambridge : Cambridge University Press, 2017), p.620.

⁵⁰ Gerald Spindler and Oliver Rieckers, *supra note* 48, p.119 – 122 and 140.

การกลั่นแกล้งรังแกสามารถส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเหยื่อได้ไม่ว่าจะทางกายหรือจิตใจ แต่ผลกระทบต่อจิตใจผู้เสียหายจะสามารถเรียกร้องได้ต่อเมื่อมีความร้ายแรงในระดับหนึ่ง และการละเมิดสิทธิในบุคลิกลักษณะนั้นเป็นเรื่องยากที่จะแยกระหว่างพฤติกรรมไม่ผิดกฎหมายกับพฤติกรรมที่จะต้องถือว่าผิดกฎหมายซึ่งต้องพิจารณาจากการโจมตีอย่างเป็นระบบต่อบุคลิกลักษณะของเหยื่อที่ร้ายแรงมากจนขัดกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการพิสูจน์ว่ามีการกระทำที่เป็นการละเมิดและการกระทำนั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหาย หรือการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเป็นเรื่องยากโดยเฉพาะกรณีเกี่ยวข้องกับความเจ็บป่วยทางจิต⁵¹

ในคดีการกลั่นแกล้งรังแกโจทก์อาจฟ้องรัฐให้รับผิดชอบได้ เช่น *Brauschke v. State of Hesse, Civil Court at Kassel, Nov. 13, 1951*⁵² Meyer จับเด็กชายโยนใส่กลุ่มเด็กผู้หญิง เด็กหญิงคนหนึ่งหลบไม่ทันจึงตบ Meyer และ Meyer หันมาเตะ Gerda ที่หน้าท้องจนต้องอยู่บนเตียงหนึ่งเดือน ขณะเกิดเรื่องมีครูใหญ่และครูผู้ชายอีกคนอยู่ที่ประตูหน้าแต่ไม่ให้ความสนใจสนทนาเลย เมื่อเด็กวิ่งไปรายงานพวกเขากลับไปหาครูที่ดูแล บิดาของ Gerda จึงฟ้องรัฐ Hesse เพื่อเรียกค่าเสียหาย ศาลพิพากษาว่าครูใหญ่ประมาท และรัฐซึ่งต้องรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของนักเรียนต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนความทรมาณและค่ารักษาพยาบาลของ Gerda

4. ความรับผิดทางละเมิดและการเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กตามกฎหมายไทย

เมื่อมีการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กเกิดขึ้นย่อมมีผลกระทบตามมาไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด ปัญหาสำคัญคือการพิจารณาประเด็นทางกฎหมายเกี่ยวกับความผิดทางละเมิดและการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นรูปแบบต่าง ๆ

4.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ประเทศไทยไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กโดยตรง อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 รับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล (มาตรา 4) และได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 ของรัฐธรรมนูญ เช่น ห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล (มาตรา 27) สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย (มาตรา 28) เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 31) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (มาตรา 34) เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร (มาตรา 36) เป็นต้น รัฐมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่ต้องคุ้มครองและไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งดำเนินการให้ประชาชนใช้สิทธิเสรีภาพได้อย่างแท้จริง⁵³ นอกจากนี้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองแล้ว บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเว้นแต่จะมีกฎหมายจำกัด โดยต้องไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น (มาตรา 25)

พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 6 กำหนดให้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีหน้าที่พัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งแก้ไขปัญหาที่อาจมีผลกระทบในทางลบต่อเด็กและเยาวชน โดยดำเนินการต่าง ๆ เช่น ให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัย รู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น เป็นต้น

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กยังอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 397 จากการรังแก ข่มเหง คุกคาม หรือกระทำให้ได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ และผู้กระทำอาจมีความผิดอาญาฐานอื่นโดยพิจารณา

⁵¹ Philipp S. Fischinger, *supra* note 44, p.157 - 161.

⁵² Ralph Dornfield Owen, "Tort Liability in German School Law," *Law and Contemporary Problems*, Vol. 20, No. 1, p.78 - 79 (1955).

⁵³ ปกรณ์ นิลประพันธ์, ภัทรธะ คาพิทักษ์, และวิระ โรจนวาศ, "หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย," ในสรุปลงสารสำคัญรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจรัฐธรรมนูญแก่สื่อมวลชน, จัดโดยคณะกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กรุงเทพมหานคร, 2560 : น.37-38.

ลักษณะการกระทำอันเป็นการกลั่นแกล้งรังแกได้ นอกจากนี้ การกลั่นแกล้งรังแกที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์อาจมีความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ด้วย

4.2 ความรับผิดทางละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ความรับผิดจากการกลั่นแกล้งรังแกสามารถพิจารณาตามองค์ประกอบของการกระทำโดยละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

การกลั่นแกล้งรังแกโดยทั่วไปพิจารณาได้ว่า ผู้กลั่นแกล้งรังแกได้เคลื่อนไหวร่างกายภายใต้จิตใจบังคับ และโดยลักษณะของการกลั่นแกล้งรังแกย่อมไม่ใช่การกระทำโดยประมาทที่ต้องใช้ความระมัดระวัง การกลั่นแกล้งรังแกนั้นเป็น “พฤติกรรมก้าวร้าวโดยเจตนา” ในมุมมองกฎหมายต้องพิจารณาว่าผู้กระทำจงใจทำให้เขาเสียหาย รู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน⁵⁴ หรือไม่ บุคคลธรรมดาทั่วไปซึ่งรู้ผิดชอบแล้วก็ควรรู้ว่าการกระทำของตนทำให้ผู้อื่นเสียหาย ดังนั้น การกลั่นแกล้งรังแกจึงเป็นการกระทำโดยจงใจ ในขณะที่การพิจารณาว่าการกระทำนั้นผิดกฎหมายหรือไม่และมีความเสียหายต่อสิทธิที่กฎหมายคุ้มครองไว้หรือไม่ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป

กรณีการกลั่นแกล้งรังแกทางกายภาพซึ่งกระทำต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของเหยื่อ โดยปกติย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดโดยผู้กระทำไม่มีอำนาจตามกฎหมายให้สามารถกระทำได้ ซึ่งย่อมเป็นการกระทำโดยละเมิดตามมาตรา 420

กรณีการกลั่นแกล้งรังแกทางวาจา หากเป็นการกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความฝ่าฝืนความจริงต่อบุคคลที่สามทำให้ผู้อื่นได้เสียชื่อเสียง เกียรติคุณ ทางทำมาหาได้ ผู้กระทำมีความรับผิดทางละเมิดตามมาตรา 423 แต่หากเป็นการกระทำต่อเหยื่อโดยตรงนั้นต้องพิจารณาตามมาตรา 420 เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487 จำเลยต่าโจทก์ว่า “อายจุม อายชาติหมา” มิได้หมายความว่า การพูดอันเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นจะมีเฉพาะในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 423 เท่านั้น เมื่อกฎหมายอาญารับรองและคุ้มครองโดยกำหนดโทษไว้ ต้องถือว่ากฎหมายรับรองสิทธิที่บุคคลจะไม่ถูกใครมาต่า การกระทำของจำเลยจึงเป็นละเมิดตามมาตรา 420⁵⁵ อย่างไรก็ตามการพูดหรือโอ้อวดซึ่งทำให้ผู้อื่นรู้สึกอับอายกว่า การล้อชื่อบุพการีซึ่งไม่ใช่ทั้งการหมิ่นประมาทและการดูหมิ่นไม่เป็นละเมิด

กรณีการกลั่นแกล้งรังแกทางความสัมพันธ์นั้นหากเป็นการกระทำเชิงรุก เช่น การปล่อยข่าวลืออันเป็นเท็จเป็นการหมิ่นประมาททางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 423 หรือการเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัวของเหยื่อเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอันเป็นสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด⁵⁶ ตามมาตรา 420 ขณะที่การกลั่นแกล้งรังแกทางความสัมพันธ์เชิงรับ เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ไม่พูดด้วย ไม่รวมกลุ่มด้วย เป็นเสรีภาพบุคคลจึงไม่ใช่การกระทำที่มีขอบด้วยกฎหมาย ไม่เป็นการกระทำโดยละเมิดตามมาตรา 420

กรณีการกลั่นแกล้งรังแกในพื้นที่ไซเบอร์ในลักษณะเผยแพร่ข้อมูลฝ่าฝืนต่อความจริง แม้จะเป็นการเผยแพร่บนโซเชียลมีเดียของตนเอง บุคคลที่สามก็สามารถเข้าถึงข้อความที่ได้เผยแพร่นั้น จึงเป็นการกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนความจริงต่อบุคคลที่สาม ทำให้ผู้อื่นเสียหาย ผู้กระทำต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหม

⁵⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรียงมาตรา ว่าด้วย จัดการงานนอกสั่ง ลากมิกควรได้ ละเมิด บรรพ 2 มาตรา 395-452, เขมภูมิ ภูมิถาวร, ชวิน อุ่นภัทร, และ อำนาจ ตั้งศิริพิมาน (ปรับปรุง) (กรุงเทพมหานคร : กองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น.81 ; ดู ศนันท์กรณ โสถิพันธ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และลากมิกควรได้, พิมพ์ครั้งที่ 8 (แก้ไขและเพิ่มเติม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น.68.

⁵⁵ พจน์ ปุษปาคม, ละเมิด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตสภา, 2530), น.470 - 471.

⁵⁶ วารี นาสกุล, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิกควรได้, จรัญ ภัคธีรนาทกุล (ปรับปรุง) (กรุงเทพมหานคร : หจก.จิวรัชการพิมพ์, 2553), น.78.

ทดแทน ตามมาตรา 423 หรือกรณีผู้กลั่นแกล้งรังแกแอบอ้างใช้ชื่อหรือตัวตนของเหยื่อไปสร้างความเสียหาย ก่อให้เกิดความเกลียดชัง ถ้าเป็นการกระทำในลักษณะกล่าวหรือไขว่ขว้าแพร่หลายซึ่งข้อความอันเป็นเท็จก็จะเป็นการกระทำโดยละเมิดตามมาตรา 423 หรือการสร้าง ความเสียหายความเกลียดชังในลักษณะอื่นก็เป็นการละเมิดต่อสิทธิ อย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลที่ได้รับการคุ้มครองอยู่ตามมาตรา 420

อย่างไรก็ดี เนื่องจากลักษณะของการกลั่นแกล้งรังแกมีหลากหลายรูปแบบ ดังนั้น ผู้เขียนจึงวิเคราะห์เพื่อให้ ความรับผิดชอบละเมิดที่เกิดขึ้นในภาพรวมเท่านั้น

การกลั่นแกล้งรังแกส่งผลกระทบต่ออาจเกิดขึ้นต่อเหยื่อได้ในหลายรูปแบบ การที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบใน ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นหรือไม่ต้องพิจารณาตามความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล กล่าวคือ ผลกระทบด้าน การศึกษาเป็นความเสียหายที่ยากต่อการพิสูจน์และไม่ใช่ความเสียหายต่อสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดตาม มาตรา 420 ขณะที่ผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นความเสียหายต่อร่างกายหรืออนามัยที่ เป็นผลโดยตรงและไม่ไกลเกินกว่าเหตุ แต่อาจพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลให้ศาลเห็นได้ยาก การก่อ เหตุยิงในโรงเรียนหรืออาชญากรรมอื่นเป็นเหตุแทรกแซงจากการกระทำของผู้เสียหายเอง ไกลเกินกว่าเหตุไปไม่มีใคร คาดคิด ผู้กลั่นแกล้งรังแกไม่ต้องรับผิดชอบในการที่เหยื่อก่อเหตุยิงในโรงเรียน นอกจากนี้ การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กยัง อาจส่งผลให้เหยื่อฆ่าตัวตายซึ่งเป็นประเด็นที่ควรจะต้องพิจารณาความรับผิดชอบละเมิดของผู้กลั่นแกล้งรังแก ดังนี้

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ให้ความเห็นว่า ผู้เสียหายถูกทำร้ายสาหัสไม่สามารถทนทุกข์ทรมานจึงฆ่าตัว ตายถือเป็นการกระทำของผู้เสียหายโดยสมัครใจ ไม่ใช่ถูกขู่เข็ญบังคับ จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบในความตาย แต่ถ้าผู้เสียหาย ทำให้ตัวเองตายในเวลาเจ็บป่วยไม่รู้สำนึก จำเลยต้องรับผิดชอบ⁵⁷ กฎหมายอาญาก็มองว่าการฆ่าตัวตายเป็นการตัดสินใจ อิสระคาดหมายไม่ได้ เว้นแต่ถูกทำร้ายถึงขนาดทนทรมานต่อพิษบาดแผลไม่ไหวหรือถูกกักทรมานทั้งร่างกายและจิตใจ จนทนไม่ไหว⁵⁸

ประเทศสหรัฐอเมริกาผู้กระทำอาจมีความรับผิดชอบหากจงใจให้เกิดความทุกข์ทรมานทางกายหรือจิตใจอย่างรุนแรงอัน เป็นปัจจัยสำคัญในการฆ่าตัวตาย ในประเทศญี่ปุ่นผู้กระทำอาจมีความรับผิดชอบถ้าการฆ่าตัวตายเกิดจากการกลั่นแกล้ง รังแกและคาดเห็นได้ ส่วนประเทศเยอรมนีมองว่าการฆ่าตัวตายไม่เป็นเหตุเหมาะสมที่ผู้กระทำต้องรับผิดชอบ

หากพิจารณาถึงสภาพจิตใจของเหยื่อที่รู้สึกอ่อนแอไร้ทางสู้ เหยื่อที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกย่อมรู้สึกทรมาน สิ้น หวัง เจ็บปวดจนทนไม่ได้ มีมุมมองในแง่ลบต่อตัวเองและสถานการณ์ของตน จนฆ่าตัวตายในที่สุด แม้เหยื่อจะเลือกฆ่า ตัวตายโดยรู้สึกนึกแต่ก็เป็นเพราะสภาพจิตใจที่ถูกกดดันจนไม่อาจทนรับไหว โดยเฉพาะเมื่อประกอบกับความเป็นเด็ก ที่อ่อนแอและอ่อนไหว หากมองการฆ่าตัวตายเป็นเรื่องของความสมัครใจและการตัดสินใจอิสระคงไม่สอดคล้องกับ สภาพจิตใจของเด็กและผลที่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงควรพิจารณาว่าถ้าไม่มีการกลั่นแกล้งรังแกแล้วย่อมไม่มีการฆ่าตัวตาย การฆ่าตัวตายเป็นผลมาจากเหตุนี้ย่อมเป็นผลโดยตรง และพิจารณาพฤติการณ์ของการกลั่นแกล้งรังแกที่เกิดขึ้นว่า การกระทำนั้นร้ายแรงถึงขนาดกดดันบีบคั้นเหยื่ออย่างหนักหน่วงหรือไม่ ประกอบกับอายุและสภาพของเด็กที่ฆ่าตัว ตายด้วยแล้วจึงสรุปว่าไกลเกินกว่าเหตุหรือไม่ หากการกลั่นแกล้งรังแกมีความร้ายแรง หนักหน่วงจนเชื่อได้ว่าเด็กที่ ต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์เช่นนี้อาจฆ่าตัวตาย การฆ่าตัวตายก็ไม่ไกลเกินกว่าเหตุ ตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างการ กระทำและผล

การพิจารณาความรับผิดชอบละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเยอรมนี รวมถึงประเทศไทย ล้วนพิจารณาข้อกฎหมายละเมิดจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณี ดังนั้น การกลั่นแกล้งรังแกจึงมิได้เป็นการกระทำโดยละเมิดทุกกรณี แต่เฉพาะกรณีที่มีการกระทำนั้นเข้าลักษณะของการ ละเมิดตามกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา หรือครอบคลุมประกอบความรับผิดชอบละเมิดกรณีประเทศญี่ปุ่น เยอรมนี

⁵⁷ จิตติ ติงศภัทย์, *อ้าวแล้ว เชิงรรถที่* 54, น.148.

⁵⁸ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน , 2554), ดู คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4904/2548, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th> น.65.

และไทย แม้การกลั่นแกล้งรังแกบางลักษณะจะก่อให้เกิดความเสียหายแต่หากไม่เป็นละเมิดแล้วผู้รังแกย่อมไม่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ

ด้วยลักษณะของการกลั่นแกล้งรังแกที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งเกิดขึ้นและสิ้นสุด โดยอาจมีรูปแบบแตกต่างกัน มีความเสียหายจากการกระทำนั้นโดยเฉพาะจะเกิดขึ้นแล้วแต่การกลั่นแกล้งรังแกจะเกิดขึ้นซ้ำทำให้ความเสียหายยิ่งทวีความรุนแรง การฟ้องร้องคดีละเมิดกรณีการกลั่นแกล้งรังแกจึงควรฟ้องร้องการกระทำทั้งหมดด้วยกันให้ศาลเห็นลักษณะของการกลั่นแกล้งรังแกและความเสียหายอันเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้สามารถพิสูจน์ความเสียหายของผู้เสียหายได้ดีกว่า

ในการกลั่นแกล้งรังแกระหว่างเด็กซึ่งเด็กเป็นผู้กระทำในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น ไม่มีการกำหนดอายุขั้นต่ำในการรับผิดชอบละเมิดและความเป็นเด็กไม่สามารถใช้เป็นข้ออ้างที่จะไม่ต้องรับผิดชอบ เว้นแต่ในบางมลรัฐ ในขณะที่กฎหมายญี่ปุ่นกำหนดให้พิจารณาความสามารถทางสติปัญญาพอที่จะเข้าใจความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนหรือไม่ โดยไม่กำหนดอายุ สำหรับกรณีของกฎหมายเยอรมันนั้น มีการกำหนดอายุชัดเจนให้บุคคลที่อายุไม่เกิน 7 ปีไม่มีความรับผิดชอบละเมิด และบุคคลที่อายุไม่เกิน 18 ปีที่ไม่มีความรู้สึกผิดชอบในการกระทำของตนก็ไม่มี ความรับผิดชอบละเมิดเช่นกัน

กรณีของประเทศไทย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 หากเด็กกระทำละเมิดแล้วก็ย่อมต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนโดยมิได้กำหนดอายุขั้นต่ำ ทำให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิจารณาเป็นรายกรณี⁵⁹ เด็กที่ยังเล็กไร้เดียงสาไม่รู้สำนึกในการกระทำย่อมไม่มีการกระทำ หากเด็กรู้สำนึกในการกระทำของตนในกรณีการกลั่นแกล้งรังแก บุคคลที่รู้จักผิดชอบแล้วย่อมรู้ว่าการกระทำของตนเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น กรณีที่เด็กเป็นผู้กระทำต้องนำอายุ ประสบการณ์ ความรู้สึกผิดชอบของเด็กมาพิจารณาประกอบด้วย คือ รู้ว่าการกระทำของตนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือไม่ หากเด็กไม่รู้สึกผิดชอบ ไม่รู้ว่าการกระทำนั้นสร้างความเสียหาย เด็กย่อมไม่ได้กระทำโดยจงใจ การกลั่นแกล้งรังแกนั้นย่อมไม่เป็นละเมิด การให้ศาลใช้ดุลพินิจพิจารณาพิพากษาเป็นรายกรณีทำให้เกิดความยืดหยุ่นและสามารถอำนวยความสะดวกแก่ทั้งโจทก์และจำเลย อย่างไรก็ตาม มาตรา 429 ยังขาดความชัดเจนทำให้ต้องตีความกฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมโดยบัญญัติอย่างชัดเจนให้ผู้เยาว์ซึ่งกระทำละเมิดต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าขณะที่ก่อให้เกิดความเสียหายไม่รู้สำนึกในการกระทำ ผู้เยาว์ไม่ต้องรับผิดชอบ

4.3 การเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

ความเสียหายและผลกระทบประการต่าง ๆ จากการกลั่นแกล้งรังแกนั้นเกิดกับทั้งเหยื่อและผู้กลั่นแกล้งรังแก การเยียวยาตามกฎหมายจึงมีความสำคัญต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

(1) การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในกรณีที่การกลั่นแกล้งรังแกเป็นการกระทำโดยละเมิด ผู้กระทำย่อมต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการกระทำของตน โดยให้ศาลวินิจฉัยค่าสินไหมทดแทนตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ซึ่งประเด็นที่น่าพิจารณาคือค่าเสียหายทางจิตใจจะเรียกร้องกันได้เพียงใด

กรณีความเสียหายจากโรคหรืออาการทางจิต เป็นความเสียหายต่ออนามัยตามมาตรา 420 ย่อมสามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้ เช่น โรคซึมเศร้า⁶⁰

กรณีความเสียหายทางจิตใจควบคู่กับร่างกาย คือ ก่อให้เกิดความเสียหายทางร่างกายและเกิดความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ซึ่งเป็นความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินสามารถเรียกร้องกันได้ตามมาตรา 446⁶¹

⁵⁹ วรลักษณ์ เมืองชู, “ความรับผิดเพื่อการกระทำละเมิดของผู้เยาว์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น.99 – 102.

⁶⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3782/2542, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th>

⁶¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5751/2544, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th>

กรณีความเสียหายทางอารมณ์ เช่น ความตกใจ เสียใจ ทั้งจากตำรากฎหมาย ความเห็น และแนวคำพิพากษา มองว่าเป็นแต่เพียงอารมณ์ชั่วคราวชั่วคราวไม่แน่นอนไม่สามารถเรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนได้⁶² อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งมองว่าความตกใจ⁶³ หรือสะเทือนใจ⁶⁴ เป็นความเสียหายต่ออนามัย ผู้เขียนเห็นว่าถ้าเป็นความเสียหายทางอารมณ์อย่างทั่วไปคงไม่สามารถเรียกร้องให้ชดเชยกันได้ แต่ถ้าพฤติการณ์ในการทำละเมิดร้ายแรงและผลกระทบทางอารมณ์รุนแรงเหนือกว่าอารมณ์ธรรมดา ก็สามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนกันได้ในฐานะเป็นความเสียหายต่ออนามัย ในลักษณะเดียวกับความรับผิดทางละเมิดกรณี Intentional Infliction of Emotional Distress ของกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การฟ้องร้องคดีละเมิดโดยฟ้องเด็กเป็นจำเลย ตามปกติแล้วเด็กมักมีทรัพย์สินน้อยไม่เพียงพอที่จะใช้ค่าสินไหมทดแทน จึงควรฟ้องร้องบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ดูแลเด็กในขณะนั้น ตามมาตรา 429 หรือ 430 เพื่อให้เข้ามารับผิดด้วย หรือฟ้องร้องตามมาตรา 420 เนื่องจากประมาทเลินเล่อไม่ดูแลเด็กให้ดี

นอกจากนั้น เพื่อประโยชน์ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในการเยียวยาความเสียหายและผลในทางป้องกันกรกลั่นแกล้งรังแกควรที่จะฟ้องร้องให้โรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบรับผิดทางละเมิดด้วย โดยที่พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 35 วรรคแรก กำหนดให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เฉพาะที่เป็นโรงเรียน มีฐานะเป็นนิติบุคคล รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 44 วรรคแรก และพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 มาตรา 24 ได้กำหนดให้โรงเรียนเอกชนเป็นนิติบุคคลด้วย โรงเรียนจึงอาจถูกฟ้องร้องได้หากกระทำการภายในขอบวัตถุประสงค์หรืออำนาจหน้าที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น หากโรงเรียนงดเว้นกระทำการโดยประมาทในหน้าที่ตามสัญญาและตามวิชาชีพในการดูแลความปลอดภัย และสวัสดิภาพของเด็กแต่ปล่อยให้เกิดการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กโดยไม่ป้องกัน แก้ไขหรือเข้าไปขัดขวางทำให้เกิดความเสียหาย ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

นอกจากนี้ คดีละเมิดที่ผู้เยาว์เป็นจำเลยซึ่งอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลยุติธรรมทั่วไปนั้น ผู้เขียนเห็นว่าไม่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก หากพิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กแล้ว ควรจะให้คดีละเมิดซึ่งจำเลยเป็นเด็กอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัวซึ่งมีกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นมิตรกับเด็ก มีผู้พิพากษาสมทบ และมีการพิจารณาคดีลับ จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กมากกว่า

อย่างไรก็ดี ในการฟ้องร้องคดีละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กเพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกลั่นแกล้งรังแกของจำเลย และการฟ้องร้องคดีกันนั้นมีต้นทุนทั้งระยะเวลาที่ยาวนานและค่าใช้จ่ายสูง การนำเด็กขึ้นศาลยิ่งเป็นการเปิดบาดแผลทางจิตใจของเด็กทั้งสองฝ่าย ผู้เขียนขอเสนอให้นำหลักการของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาหรือการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้ในคดีแพ่งระหว่างฝ่ายที่ผู้เสียหาย ฝ่ายผู้กระทำ และโรงเรียนหรือสถานศึกษา เพื่อหาทางออกร่วมกันภายใต้การดูแลของเจ้าพนักงานคุ้มครองเด็กโดยมีนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือนักกฎหมายอยู่ร่วมด้วยตามความเหมาะสม หากไม่สามารถตกลงประนีประนอมกันได้จึงนำเรื่องฟ้องร้องต่อศาล วิธีนี้นอกจากจะลดคดีขึ้นสู่ศาลแล้วยังสามารถหาทางออกที่ทุกฝ่ายพอใจและลดความบอบช้ำทางจิตใจของเด็กที่อาจเกิดเมื่อต้องขึ้นศาล

(2) การดำเนินการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

ดังที่ได้วิเคราะห์ไปว่าการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กอาจมิใช่การกระทำที่เป็นละเมิดทำให้เหยื่อไม่ได้รับการชดเชยเยียวยา อีกทั้งการเยียวยาโดยค่าสินไหมทดแทนตามหลักกฎหมายลักษณะละเมิดเป็นการเยียวยาเหยื่อ แต่ไม่มีการเยียวยาผลกระทบที่เกิดกับเด็กผู้กลั่นแกล้งรังแก และการเยียวยาตามหลักกฎหมายลักษณะละเมิดมักชดเชยกัน

⁶² พจน์ ปุષปาคม, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 55*, น.175.

⁶³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4571/2556, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th>

⁶⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9042/2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2561, จาก <http://deka.supremecourt.or.th>

เป็นเงิน อาจทำให้สภาพร่างกายหรือจิตใจของเด็กผู้กลั่นแกล้งรังแกและเด็กที่เป็นเหยื่อถูกมองข้าม ดังนั้น จึงต้องพิจารณาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ประกอบด้วย กล่าวคือ

กฎกระทรวงกำหนดเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด พ.ศ. 2549 กำหนดให้เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิดให้รวมถึงเด็กที่ประพฤตินกเรหรือข่มเหงรังแกผู้อื่น ทำให้เด็กที่กลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นได้รับความคุ้มครองคุ้มครองสวัสดิภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก มาตรา 40 (2) ด้วยวิธีการตามมาตรา 44 สามารถส่งเข้าสถานคุ้มครองสวัสดิภาพหรือสถานพัฒนาและฟื้นฟู หรือกำหนดให้ผู้ปกครองหรือบุคคลที่รับเด็กไปปกครองดูแลต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น รมัดระวังมิให้เด็กกระทำการใดอันเป็นเหตุให้เด็กประพฤตินเสียหยา เป็นต้น และระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติว่าด้วยวิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด พ.ศ. 2553 ข้อ 3 (2) (ก) ผู้ปกครองภายใต้การดูแลและคำแนะนำของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กต้องระวังมิให้เด็กประพฤตินกเรหรือข่มเหงรังแกผู้อื่น การใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กในกรณีเด็กที่กลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นนั้น ทำให้รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาดูแล เยียวยา ฟื้นฟู และแก้ไขพฤติกรรม และสามารถกำหนดมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมได้

ในกรณีของเหยื่ออาจพิจารณาได้ว่ากรกลั่นแกล้งรังแกเป็นการทารุณกรรมซึ่งเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำจนเป็นเหตุให้เด็กเสื่อมเสียเสีรภาพหรือเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก เพื่อให้เด็กที่เป็นเหยื่อได้รับความคุ้มครองสวัสดิภาพตามมาตรา 40 (1) และให้มีการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 42 โดยตรวจรักษาทางร่างกายและจิตใจทันที หากจำเป็นอาจส่งตัวไปสถานแรกรับหรือสถานพัฒนาและฟื้นฟู ซึ่งทำให้เด็กที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกได้รับการบำบัดฟื้นฟูร่างกายและจิตใจอย่างเหมาะสม

เมื่อเด็กที่ถูกกลั่นแกล้งรังแกเป็นเด็กที่ถูกทารุณกรรม และเด็กที่กลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นเป็นเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด กองทุนคุ้มครองเด็กตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กก็จะสามารถให้การสนับสนุนเด็กและครอบครัวได้ ซึ่งในปัจจุบันเด็กกลุ่มดังกล่าวยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนคุ้มครองเด็กเท่าที่ควร⁶⁵

ปัจจุบันมีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ซึ่งมีความพยายามในการคุ้มครองเด็กมากขึ้น รวมถึงการกำหนดนิยาม “ความรุนแรง” แทนทารุณกรรม อีกทั้งยังมีกระบวนการคุ้มครองเด็กที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงและเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิดมากกว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เช่น การตรวจรักษาทางร่างกายและจิตใจแก่เด็กที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงและเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด แผนบำบัดฟื้นฟูเด็กและครอบครัว กระบวนการทางศาลที่มุ่งลดการเผชิญหน้าเพื่อประโยชน์ของเด็ก แผนบำบัดฟื้นฟูสุขภาพ พัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก เป็นต้น ผู้เขียนจึงขอเสนอให้มีการผลักดันร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ให้มีผลใช้บังคับเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี การตีความคำว่าทารุณกรรมให้ครอบคลุมถึงการกลั่นแกล้งรังแก เพื่อใช้คุ้มครองและเยียวยาเด็กแต่ก็ไม่เหมาะสมเสียทีเดียวเพราะผู้กลั่นแกล้งรังแกซึ่งเป็นเด็กต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แม้จะมีการยกเว้นโทษ ลดโทษ และวิธีการสำหรับเด็กตามประมวลกฎหมายอาญาและมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ก็ตาม และการทารุณกรรมหรือความรุนแรงก็ไม่ครอบคลุมการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กทั้งหมดเพียงพอที่จะให้เด็กได้รับการคุ้มครองเยียวยา ผู้เขียนเห็นว่าควรที่จะมีแยกให้มีค่าว่ากลั่นแกล้งรังแกหรือข่มเหงรังแก รวมทั้งให้มีมาตรการเกี่ยวกับกรกลั่นแกล้งรังแกในเด็กขึ้นในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กโดยเฉพาะ

4.4 ความจำเป็นของกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก

กฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นกฎหมายระดับมลรัฐ ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายส่งเสริมมาตรการเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งรังแก ซึ่งผู้เขียนพบว่าประเทศที่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่น

⁶⁵ กรมกิจการเด็กและเยาวชน, และคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนคุ้มครองเด็ก, “รายงานกองทุนคุ้มครองเด็กประจำปี 2560,” สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2562, จาก <http://fund.m-society.go.th/userfiles/file/kkkddd261a.pdf>, น.30.

แก๊งค์รังแกในเด็กมีความสนใจในประเด็นทางกฎหมายและมีการฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับการรังแกในเด็กค่อนข้างมาก ขณะที่ประเทศเยอรมนีและประเทศไทยซึ่งไม่มีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กแต่มีกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐธรรมนูญ รับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มีความตื่นตัวเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กน้อยกว่า

ผู้เขียนเห็นว่าการมีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกจะสามารถกระตุ้นความตื่นตัวทางกฎหมาย กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของโรงเรียน ครูบาอาจารย์ เจ้าหน้าที่ บุคลากร และบิดามารดา ซึ่งนอกจากจะสร้างความชัดเจนแล้วยังเป็นประโยชน์หากมีการฟ้องร้องคดี และกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กยังสามารถสร้างความตื่นตัวให้สังคมตระหนักปัญหาการกลั่นแกล้งรังแกซึ่งจะเป็นปัจจัยช่วยลดการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก ถึงกระนั้น การมีกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกก็มิได้หมายความว่าความรุนแรงในเด็กจะลดลงเสมอไป เช่น ประเทศญี่ปุ่นซึ่งสถิติการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กปี ค.ศ. 2017 ก็เป็นจำนวนสูงที่สุดเท่าที่เคยมีมา

กฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกที่สามารถบังคับใช้ได้ต้องมีประสิทธิภาพควรกำหนดนิยามการกลั่นแกล้งรังแกอย่างเหมาะสม มีลักษณะเป็นการกำหนดหน้าที่ของโรงเรียน ครูบาอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และบิดามารดาของเด็กในการป้องกัน แทรกแซง และรับมือการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก กำหนดมาตรการการแจ้งเหตุอย่างเป็นความลับ และให้ทุกโรงเรียนมีนโยบายหรือมาตรการเกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแก ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากรณีของประเทศไทยไม่จำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กขึ้นอีกฉบับโดยเฉพาะ แต่สามารถทำได้โดยการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชการศึกษาแห่งชาติและพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพมากกว่า

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การกลั่นแกล้งรังแกในเด็กเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพที่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในแต่ละประเทศล้วนมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องและสามารถปรับใช้กับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กได้ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กโดยเฉพาะอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น หรือ รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่นอย่างประเทศเยอรมนีและไทย

ความรับผิดชอบละเมิดจากการกลั่นแกล้งรังแกล้วนต้องพิจารณาเป็นรายกรณีตามกฎหมายของแต่ละประเทศ รวมทั้งการพิจารณาความรับผิดชอบของเด็ก จากการศึกษาจะเห็นได้ว่ากฎหมายละเมิดครอบคลุมการกลั่นแกล้งรังแกบางรูปแบบเท่านั้น เช่น การทำร้ายร่างกาย การปล่อยข่าวลือเท็จเสียหาย เป็นต้น ขณะที่บางการกระทำแม้ว่าจะเป็นกรั่นแกล้งรังแกที่ก่อให้เกิดความเสียหายก็อาจไม่เป็นการกระทำโดยละเมิดที่ต้องรับผิดชอบ เช่น การพูดให้ผู้อื่นรู้สึกด้อยกว่า การกีดกันจากกลุ่มเพื่อน เป็นต้น ทำให้การเยียวยาโดยค่าสินไหมทดแทนทางละเมิดไม่ครอบคลุม ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กก็มีใช้ทุกกรณีจะเป็นความเสียหายต่อสิทธิที่กฎหมายคุ้มครอง เช่น ผลกระทบด้านการศึกษา และแม้จะเป็นความเสียหายต่อสิทธิที่กฎหมายคุ้มครองความยากของการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลก็เป็นอุปสรรคในการเรียกร้องให้ผู้กลั่นแกล้งรังแกรับผิดชอบละเมิด เหตุนี้จึงอาจไม่ได้รับการเยียวยา โดยเฉพาะในประเด็นของการฆ่าตัวตายซึ่งความเห็นของนักวิชาการและคำพิพากษามองว่าเป็นการตัดสินใจอิสระของผู้ตาย ผู้กลั่นแกล้งรังแกไม่ต้องรับผิดชอบ การพิจารณาการฆ่าตัวตายเช่นนี้ไม่สอดคล้องกับสภาพจิตใจของเหยื่อ ผู้เขียนจึงเสนอให้พิจารณาไปตามความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ประกอบกับอายุและสภาพของเด็กที่ฆ่าตัวตาย กล่าวคือ การฆ่าตัวตายเป็นผลโดยตรงจากการกลั่นแกล้งรังแกหรือไม่ และการฆ่าตัวตายไกลเกินเหตุหรือไม่โดยพิจารณาจากความความร้ายแรงและพฤติการณ์ของการกลั่นแกล้งรังแก เช่นนี้จะเป็นธรรมแก่เหยื่อและครอบครัวมากกว่า นอกจากนี้ การพิจารณาความรับผิดชอบของเด็กตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 ยังขาดความชัดเจน จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมโดยบัญญัติอย่างชัดเจนให้ผู้เยาว์ทำละเมิดต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าขณะที่ก่อให้เกิดความเสียหายไม่รู้สำนึกในการกระทำ ผู้เยาว์ไม่ต้องรับผิดชอบ

การฟ้องร้องคดีการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กมีอุปสรรคหลายประการ ทั้งค่าใช้จ่ายและเวลา ค่าสินไหมทดแทนที่ศาลให้อาจไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้น จึงควรนำการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนหรือ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้กับคดีละเมิดที่มีผู้เยาว์เป็นจำเลยเพื่อหาทางออกร่วมกันสมประโยชน์

ของทุกฝ่าย และคดีละเมิดที่เด็กและเยาวชนเป็นจำเลยควรให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งการฟ้องเด็กเป็นจำเลยแม้ศาลจะตัดสินให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เด็กที่เป็นจำเลยก็อาจไม่สามารถชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามคำพิพากษาได้ ซึ่งผู้เสียหายควรสามารถฟ้องร้องบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ดูแลเด็กในขณะนั้นด้วย และยังสามารถฟ้องร้องโรงเรียนให้ต้องรับผิดชอบละเมิดเนื่องจากงวดวันที่ตามสัญญาและหน้าที่ตามวิชาชีพในการดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของเด็กได้ ทำให้ผู้เสียหายมีโอกาสได้รับการเยียวยามากขึ้นแล้วยังกระตุ้นให้โรงเรียนมีความกระตือรือร้นในการดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพเด็กด้วย

นอกจากการเยียวยาตามหลักกฎหมายลักษณะละเมิดซึ่งเหยื่อสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแล้ว ประเทศไทยยังสามารถใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เข้ามาเยียวยาและฟื้นฟูสภาพจิตใจของเด็กที่เป็นเหยื่อในลักษณะเด็กที่ถูกทารุณกรรมและยังเยียวยาฟื้นฟูผู้รังแกในลักษณะเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด ภายใต้การดูแลและกระบวนการของรัฐอย่างเหมาะสม แต่ก็ยังมีความไม่ครอบคลุมอยู่บ้างจึงควรผลักดันให้ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. มีผลใช้บังคับโดยเร็ว และควรที่จะมีนิยามการกลั่นแกล้งรังแกหรือข่มเหงรังแก รวมทั้งให้มีมาตรการเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กขึ้นในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กด้วย

อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบละเมิดและการเยียวยาความเสียหายจากการกลั่นแกล้งรังแกในประเทศไทยนั้นทำหน้าที่ในลักษณะเชิงรับและแก้ไขไปตามสถานการณ์ ขาดบทบาทในเชิงรุกทั้งนิยามและมาตรการในการป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกในเด็ก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการรับมือ แก้ไข และลดปัญหาการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กอย่างเป็นรูปธรรม ผู้เขียนจึงเสนอให้เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับการกลั่นแกล้งรังแกในเด็กไว้ในพระราชการศึกษาแห่งชาติ และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก

บรรณานุกรม

หนังสือ

จิตติ ดิงศภัทย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรียงมาตรา ว่าด้วย จัดการงานนอกสั่ง ล่ามมิควรได้ ละเมิด บรรพ 2 มาตรา 395-452. เขมภูมิ ภูมิถาวร, ชวิน อุ๋นภัทร, และ อำนาจ ตั้งศิริพิมาน (ปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร : กองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2554.

พจน์ ปุષปาคม. ละเมิด. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแพ่งเนติบัณฑิตสภา, 2530.

วารี นาสกุล. คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ล่ามมิควรได้. จรัญ ภัคดีธนากุล (ปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร : หจก.จิรัชการพิมพ์, 2553.

ศนันท์กรณ โสคติพันธ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และล่ามมิควรได้. พิมพ์ครั้งที่ 8, แก้ไข และเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561.

วิทยานิพนธ์

วรลักษณ์ เมืองชู. “ความรับผิดชอบเพื่อการกระทำละเมิดของผู้เยาว์.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา

ปกรณ นิลประพันธ์, ภัทรระ คาพิทักษ์, และวิระ โรจนवास. “หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย.” ใน สรุปสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โครงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจรัฐธรรมนูญแก่สื่อมวลชน. จัดโดยคณะกรรมการประชาสัมพันธ์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, กรุงเทพมหานคร, 2560.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมกิจการเด็กและเยาวชน, และคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนคุ้มครองเด็ก. “รายงานกองทุนคุ้มครองเด็กประจำปี 2560.” <http://fund.msociety.go.th/userfiles/file/kkkddd261a.pdf>, 16 พฤษภาคม 2562.

BOOKS

Beau Baez III. Tort law in the USA. AH Alphen aan den Rijn. The Netherlands : Kluwer Law International, c2010.

Cees van Dam. European Tort Law. 2nd edition. Oxford : Oxford University Press, 2013.

Committee on the Biological and Psychosocial Effects of Peer Victimization : Lessons for Bullying Prevention, Board on Children, Youth, and Families, Committee on Law and Justice, Division of Behavioral and Social Sciences and Education, Health and Medicine Division, and National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Preventing Bullying Through Science, Policy, and Practice. ed. Rivara F and Le Menestrel S. Washington (DC) : National Academies Press (US), 2016.

Gerald Spindler and Oliver Rieckers. Tort Law in Germany. AH Alphen aan den Rijn, The Netherlands : Kluwer Law International, c2011.

Gerhard Robbers. An Introduction to German Law. 6th edition. Baden-Baden, Germany : Nomos Verlagsgesellschaft, 2017.

Jo Inchley, Dorothy Currie, Taryn Young, Oddrun Samdal, Torbjørn Torsheim, Lise Augustson, Frida Mathison, Aixa Aleman-Diaz, Michal Molcho, Martin Weber, and Vivian Barnekow (eds), Growing Up Unequal: Gender and Socioeconomic Differences in Young People's Health and Well-being, Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2016.

Nihal Jayawickrama. The Judicial Application of Human Rights Law : National, Regional and International Jurisprudence. 2nd edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.

OECD. PISA 2015 Results (Volume III) : Students' Well-Being. Paris : OECD, 2017.

R. Matthew Gladden, Alana M. Vivolo-Kantor, Merle E. Hamburger, and Corey D. Lumpkin. Bullying Surveillance Among Youths: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0. Atlanta, GA : National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education, 2014.

Thomas D. Snyder, Cristobal de Brey, and Sally A. Dillow. Digest of Education Statistics 2016. Washington, DC : National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education, 2018.

WHO. Thailand 2015 Global School - Based Student Health Survey. Bangkok : World Health Organization, Thailand Country Office, 2017.

BOOK

Marta Infantino and Eleni Zervogianni. "Summary and Survey of the Result." In Causation in European Tort Law. ed. Marta Infantino and Eleni Zervogianni. p. 62. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.

ARTICLES

- Dan Olweus. "Bully/Victim Problems in School : Facts and Intervention." European Journal of Psychology of Education. Vol. 12. No. 4. (1997) : 496 – 501.
- Eri Osaka. "Reevaluating the Role of the Tort Liability System in Japan." Arizona Journal of International & Comparative Law. Vol. 26. No. 2. (2009) : 394 - 396.
- Jessica Brookshire. "Civil Liability for Bullying : How Federal Statutes and State Tort Law Can Protect Our Children." Cumberland Law Review. Vol. 45. No. 2. (2015) : 359 - 365.
- Julia Davis. "Legal Responses to Cyberbullying by Children : Old Law or New?" UniSA Student Law Review. Vol. 1. (2015) : 57.
- Philipp S. Fischinger. "'Mobbing' : the German Law of Bullying." Comparative Labor Law and Policy Journal. Vol. 32. No. 1. (2010) : 157 - 161.
- Ralph Dornfield Owen. "Tort Liability in German School Law." Law and Contemporary Problems. Vol. 20. No. 1. (1955) : 78 - 79.
- "Social-Ecological Diathesis–Stress Model." American Psychologist. Vol. 70. No. 4. (May–June 2015) : 345.
- Tracy Tefertiller. "Out of the Principal's Office and Into the Courtroom : How Should California Approach Criminal Remedies for School Bullying." Berkeley Journal of Criminal Law. Vol. 16. No. 1. 168. (2011) : 194.

ELECTRONIC MEDIA

- "Can a Mother Sue Her Daughter's Bullies for Wrongful Death?." Steinger, Iscoe & Greene. <https://www.injurylawyers.com/blog/can-a-mother-sue-her-daughters-bullies-for-wrongfuldeath/>, June 6, 2018.
- "Courts Forced to Intervene in Japan's Bullying Crisis." DW (November 15, 2012). <https://www.dw.com/en/courts-forced-to-intervene-in-japans-bullying-crisis/a-16381455>, February 23, 2019.
- "Japan steps up efforts to detect bullying in schools as cases reach record high." The Straits Times (October 29, 2018). <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/bullying-cases-reach-record-high-in-japan-education-ministry-says>, February 20, 2019.
- FindLaw. "Specific State Laws Against Bullying." <https://education.findlaw.com/student-conduct-and-discipline/specific-state-laws-against-bullying.html>, June 6, 2018.

Law Commission. “Law Commission Consultation Paper no.137 : Common and Public Law Liability for Psychiatric Illness.” <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2015/04/cp137.pdf>, March 6, 2019.

MEXT. “いじめ防止対策推進法 . Act for Promotion of Measures to Prevent Bullying.” http://www.mext.go.jp/a_menu/shotou/seitoshidou/1406848.htm, February 21, 2019.

_____. “平成²⁹年度 児童生徒の問題行動・不登校等生徒指導上の諸課題に関する調査結果について (その1). Survey results about various issues in student instruction such as problem behavior, school refusal, etc. 2017.” (October, 2018). http://www.mext.go.jp/b_menu/houdou/30/10/_icsFiles/afieldfile/2018/10/25/1410392_1.pdf, February 21, 2019.

Michael Farhi. “Bullying Laws and Private Schools.” <https://www.katesnussman.com/blog/2015/11/bullying-laws-and-private-schools.shtml>, February 26, 2019.

National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention. “The Relationship Between Bullying and Suicide: What We Know and What it Means for Schools.” CDC. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/bullying-suicide-translation-final-a.pdf>, April 16, 2018.

National Center for the Analysis of Violent Crime, Federal Bureau of Investigation, United States. “School Shooter : A Quick Reference Guide.” <https://www.hsdl.org/?view&did=727626>, April 30, 2018.

Peter Langman. “Statistics on Bullying and School Shootings.” https://schoolshooters.info/sites/default/files/bullying_school_shootings_1.1.pdf, February 18, 2018.

Stop bullying! Navi. “裁判例紹介 . Precedent Case Introduction.” <https://stopijime.jp/precedent.html>, February 25, 2019.

Stopbullying.gov. “Federal Laws.” <https://www.stopbullying.gov/laws/federal/index.html>, June 6, 2018.

Tomoe Ishikawa. “Court Orders Bullies to Pay Family of Boy Who Killed Self.” The Asahi Shimbun (February 20, 2019). <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201902200038.html>, February 21, 2019.

UNESCO. “Decisions Adopted by the Executive Board at Its 201st Session 201 EX/Decisions.” Executive Board 201st session Paris, 19 April – 5 May 2017. (Paris : 5 June 2017). <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002489/248900e.pdf>, June 8, 2018.

_____. “School Violence and Bullying : Global Status Report.” <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf>, February 18, 2018.

UNICEF. "Peer Violence." <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/peer-violence/>, June 7, 2018.